

T. XXI (2018) Z. 3 (51)
ISSN 1509-1074

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**

Ekspresje / Expressions
(2010–2015): Yearbook of the
Association of Polish Writers
Abroad, London

**„Ekspresje” (2010–2015)
— Rocznik Stowarzyszenia
Pisarzy Polskich za
Granicą w Londynie**

Instytut Dziennikarstwa i Informacji
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
ul. Świętokrzyska 21 D
PL 25-406 Kielce
e-mail: jolanta.chwastyk-
kowalczyk@ujk.edu.pl

**Jolanta
CHWASTYK-
-KOWALCZYK**

KEY WORDS:

Association of Polish Writers Abroad,
Great Britain, “Expressions. Publication of
the Association of Polish Writers Abroad”
2010–, Alina Siomkajło, Association of Polish
Combatants in Great Britain, SPPzG Literary
Awards 2010–2016

SŁOWA KLUCZOWE:

Stowarzyszenie Pisarzy Polskich za Granicą,
Wielka Brytania, „Ekspresje. Rocznik
Literacko-Społeczny Stowarzyszenia Pisarzy
Polskich za Granicą” 2010–, Alina Siomkajło,
Stowarzyszenie Polskich Kombatantów Wielka
Brytania, Nagrody Literackie SPPzG 2010–2016

ABSTRACT

The article discusses the circumstances
surrounding the founding of the Association
of Polish Writers Abroad (SPPzG) by
Dr. Alina Siomkajło in London in 2010,
oppositional to the Union of Polish Writers
Abroad (ZPPnO), also in Great Britain,
which had been active since 1945.
The method of qualitative analysis
was used to review the anti-communist
content, the right-wing magazine.

ABSTRAKT

Artykuł omawia okoliczności założenia
przez dr Alinę Siomkajło Stowarzyszenia
Pisarzy Polskich za Granicą (ZPPzG)
w Londynie w 2010 roku, opozycyjnego
do działającego od 1945 roku także
w Wielkiej Brytanii Związku Pisarzy Polskich
na Obczyźnie oraz zawartość jego organu
— antykomunistycznego pisma „Ekspresje.
Rocznik Literacko-Społeczny Stowarzyszenia
Pisarzy Polskich za Granicą”.

Summary

The article discusses the circumstances surrounding the founding of the Association of Polish Writers Abroad (SPPzG) by Dr. Alina Siomkajło in London in 2010, oppositional to the Union of Polish Writers Abroad (ZPPnO), also in Great Britain, which had been active since 1945.

The method of qualitative analysis was used to review the anti-communist content, the right-wing magazine “Expressions. Literary and Social Yearbook of the Association of Polish Writers Abroad”. Six numbers of the magazine has come out so far, first in 2011. Alina Siomkajło has been both the originator and Editor in Chief. Her associates continue her work after her death in 2015.

The periodical keeps several regular sections: *SPPzG Literary Awards, Memory and meaning, Fount of poetry, Alchemy of prose, Scenic deal, On scenic treadmill, Inedita, Interpretations, Memory archive, Profiles, Silva rerum, About books, Customs and traditions, About translations and criticism, Talks, From calendar, Received books, Opinions, Conferences, Letters to the editor, Announcements, About authors, Gone.*

The literary criticism published in “Expressions” keeps high scientific standards. On the other hand, both poetry and prose presented in the magazine are of various character and quality. Both proven and new writers are being published.

Besides strictly literal books, new releases presented are limited to those matching Christian-conservative narrative. Strong polemics on political and ethical matters can be found in the magazine.

“Expressions” are complementary to the more eclectic London “Literary Diary” (published by the Union of Polish Writers Abroad) in the area of registering cultural life of Polish emigration. Undoubtedly, “Expressions” are a reflection of modern Polish literature created on emigration which is dominated by topics of wandering, peregrination, foreignness, existential sailing and solitude.

Celem artykułu jest prezentacja „Ekspresji” — Rocznika Stowarzyszenia Pisarzy Polskich za Granicą, który ukazuje się w Londynie od 2010 roku do dnia dzisiejszego. Zawartość treściowa została przedstawiona na podstawie dokonanej analizy jakościowej sześciu roczników czasopisma: 2010–2015.

W Wielkiej Brytanii obecnie istnieją dwie organizacje zrzeszające ludzi pióra i dwa periodyki, które je reprezentują. Od roku 1945 funkcjonowało w Londynie Stowarzyszenie Pisarzy Polskich (SPP, Polish Writers' Association Ltd), przekształcone 15 sierpnia 1946 r. w Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie (dalej: ZPPnO), zrzeszający pisarzy polskich rozsianych po całym świecie¹. Ma charakter związku twórczego, ale też politycznego, antykomunistycznego. Powstał

w imię wielkiej tradycji ubiegłego stulecia, wskazującej w dobie przemocy obcej w Ojczyźnie na szczególne obowiązki twórczości polskiej na obczyźnie [...] wierny zasadom wolności narodu i człowieka, swobody myśli i słowa pisarza, zajmuje się sprawami twórczości pisarskiej polskiej, krzewieniem jej [...] wśród rodaków na obczyźnie, jak również — szerzeniem polskiej twórczości pośród innych narodowości i nawiązywaniem kontaktów z pisarzami różnych nacji².

¹ Wybrane publikacje na temat ZPPnO: M. Danilewicz-Zielińska, *Czterdziestolecie Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, „Pamiętnik Literacki” 1985, t. 9, s. 9–25; J. Garliński, *Pół wieku*, „Pamiętnik Literacki” 1995, t. 20, s. 8–19; *Pół wieku Związku Pisarzy*, „Tydzień Polski” 1995, nr 38, s. 4; J. Garliński, *Pół wieku Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, [w:] *Mobilizacja uchodźstwa do walki politycznej 1945–1990*, pod red. L. Kliszewicza, Londyn 1995, s. 225–231; T. Wyrwa, *50-lecie widziane nad Sekwaną*, „Pamiętnik Literacki” 1995, t. 20, s. 29–52; *70-lecie powstania Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, Londyn 2015. Funkcję prezesa ZPPnO pełnili kolejno: Stanisław Stroński (1945–1948 i 1950–1954), Antoni Bogusławski (1949), Tymon Terlecki (1955–1959), Wiesław Wohnout (1959–1965), Zygmunt Bohusz-Szysko (1965–1966), Teodozja Lisiewicz (1967–1974), Kazimierz Sowiński (1974–1975), Józef Garliński (1975–2003), Mieczysław Paszkiewicz (2003–2004), Krzysztof P. Muszkowski p.o. (2004–2005), Krystyna Bednarczyk (2005–2010), Andrzej Krzeczunowicz (2010–2017); Regina Wasiaak-Taylor (2018 do nadal); za: M. Danilewicz-Zielińska, *Szkice o literaturze emigracyjnej*, Paryż 1978, s. 151; T. Radzik, *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin 1991, s. 69; <http://www.zppno.org/historia-zppno/> (dostęp 30.04.2017).

² Statut ZPPnO z 15 sierpnia 1946 r. Nieuporządkowane Archiwum ZPPnO w Londynie; por. A. Siomkajło, *Zarys dziejów Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, „Ekspresje” 2011, t. 1, s. 190.

Zarejestrowano go w Wielkiej Brytanii jako Polish Writers' Association³. ZPPnO wydaje od 1976 r. „Pamiętnik Literacki”, który ukazuje się do dziś⁴. Do tej organizacji przez wiele lat należała także dr Alina Siomkajło (1987, 2006–2010)⁵, mieszkająca na stałe w Londynie od 1985 roku⁶. Po burzliwym wykluczeniu jej ze Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (27.03.2010 roku⁷), „w wyniku polaryzacji ideowej”⁸, różnic etyczno-ideowych, za „działalność destrukcyjną w środowisku polskiej emi-

³ *Stowarzyszenie Pisarzy Polskich w Wielkiej Brytanii*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1945, nr 238, s. 3.

⁴ Pisali o nim przykładowo: B. Małoch, *Zeszyt szwedzki „Pamiętnika Literackiego*, „Pamiętnik Literacki” 1993, t. 18, s. 124–125; R.K. Lewański, *Pamiętnik Literacki — a Włochy*, „Pamiętnik Literacki” 1995, t. 20, s. 53–57; J.R. Krzyżanowski, *Pamiętnik Literacki” — próba bilansu*, „Pamiętnik Literacki” 1995, t. 20, s. 47–52; R. Wasiał-Taylor, *24 lata w roli redaktora i wydawcy*, „Pamiętnik Literacki” 1999, t. 24, s. 9–18; J.R. Krzyżanowski, *Dwadzieścia pięć lat Pamiętnika Literackiego*, „Pamiętnik Literacki” 2000, t. 25, s. 8–12; L. Amber, *Pamiętnik Literacki w Australii*, „Pamiętnik Literacki” 2000, t. 25, s. 13–14; T. Wyrwa, *Londyński „Pamiętnik Literacki” — dzieło Józefa Garlińskiego* [tam systematyczny przegląd tomów I–XXX], [w:] *Pokoleniowe rozstaje dróg*, Lublin 2007, s. 193–236; J.R. Krzyżanowski, *Londyński „Pamiętnik Literacki”*, „Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dokumenty”, 2009, z. 1 (10), s. 53–56; A. Siomkajło, *Zarys dziejów Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, „Ekspresje” 2010, t. 1, s. 200–202; J. Chwałczyk-Kowalczyk, *Londyński „Pamiętnik Literacki” (1976–2015) — organ Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, „Pamiętnik Literacki” 2015, t. 50, s. 11–32.

⁵ Nieuporządkowane Archiwum ZPPnO, Londyn; A. Siomkajło, *Zarys dziejów...*, s. 209.

⁶ Alina Siomkajło była absolwentką Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie w latach 1962–1967 studiowała filologię polską. W latach 1967–1973 pełniła funkcję asystenta przy Katedrze Historii Literatury Polskiej KUL. W 1978 r. obroniła doktorat w Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1981–1985 pracowała jako nauczyciel akademicki na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Była szykanowana przez władze komunistyczne. W 1985 r. podczas pobytu w Wielkiej Brytanii otrzymała stypendium Fundacji Mateusza B. Grabowskiego. Polskie władze nie przedłużyły ważności jej paszportu, dlatego postarała się o status wyjątkowego pobytu i Travel Dokument. Wykładała na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie i prowadziła kursy literackie w środowisku polskiego Londynu. Studiowała (1988–1992) język angielski w Hammersmith and West London College. Opublikowała: *Ewolucje epigramatu (do początków Romantyzmu w Polsce)*, Wrocław 1983; *Antologię epigramatyki polskiej: Mała Muza. Od Reja do Leca*, Warszawa 1986; *Without Protective Colouring. The Last Decade of Polish London*; raport *Stan edukacji i oświaty polonijnej w Wielkiej Brytanii*, Lublin 2003; *Katyn w pomnikach świata/Katyn Monuments around the World*, Warszawa 2003; wspomnienia *Widma przeszłości*, Lublin 2004; *Gmina Polska Zachodniego Londynu*, Lublin 2006. Za: Dr Alina Siomkajło, [w:] *Informator Nauki Polskiej. Tom 5: Uczni polscy za granicą 1995/1996*, Warszawa 1996; Siomkajło Alina, [w:] *Honorowa Księga Nauki Polskiej. Współcześni uczeni polskiego pochodzenia za granicą*, Warszawa 2001; *Prawda nie dała się zgładzić. Z dr Alina Siomkajło, autorką książki o pomnikach katyńskich, rozmawia Michał P. Garapich*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 2004, nr 143, s. 4; A. Pałuchowski, *Wspomnienie uniwersyteckiego kolegi*, „Nowy Czas” 2016, nr 225, s. 25.

⁷ K. Kulej, *Sprawy niezalatwione*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 191.

⁸ A. Siomkajło, *Zarys dziejów...*, s. 205.

gracji⁹ — dr Alina Siomkajło 8 czerwca 2010 roku w Londynie założyła opozycyjne do ZPPnO, choć także zdecydowanie antykomunistyczne, „wolne od totalitarnych wypaczeń”¹⁰ — Stowarzyszenie Pisarzy Polskich za Granicą (dalej: SPPzG), na prawach statusu Non Profit Association¹¹, pod adresem centrali: 19B Dorville Crescent, London W6 0HH.

Organizacja swoją działalnością obejmuje kraje całego świata (nie wyłączając Polski), na których obszarze mieszkają pisarze tworzący w języku polskim lub Polacy piszący w językach obcych. Prezesem została jego pomysłodawczyni — historyk i krytyk literatury (Londyn), sekretarzem — poetka, tłumacz z języka rosyjskiego, esperanto i angielskiego Krystyna Kulej (Slough), skarbnikiem inżynier, bibliofil, pasjonat historii Polski XIX i XX wieku — Ryszard M. Żółtaniecki (Londyn), a członkami Zarządu poeta, prozaik, tłumacz języka francuskiego dr Marek Baterowicz (Sydney) oraz malarka i poetka Elżbieta Lewandowska (Londyn). Grupę inicjatywną Stowarzyszenia stanowiły osoby, które zrezygnowały z członkostwa Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie.

W Statucie SPPzG czytamy, że organizacja ta:

działa na rzecz pisarzy, strzegąc swobód twórczych, jakości i powołania literatury do służenia prawdzie i sprawiedliwości. Kształtuje więzi zawodowe i narodowe oraz siłę moralną społeczności pisarskiej. Pielęgnuje niepodległościowe ideały oraz ich tradycję. Dbą o chlubny poziom polskiej kultury. Zabiega o piękno i poprawność języka polskiego. Promuje polską twórczość literacką poprzez przyznawanie corocznych nagród literackich. Poprzez dyskusyjne spotkania formuje młodych twórców. Szerzy polską twórczość pisarską pośród rodaków poza granicami Kraju, dba o kulturę polską niesioną w odmiennie kulturowo społeczności obce. Uprawia działalność wydawniczą (z częstotliwością, na jaką pozwalają na to posiadane fundusze, wydaje własny periodyk) i udziela pomocy informacyjnej w tym zakresie¹².

Stowarzyszenie deklaruje, że nawiązuje do tradycji wydawniczej emigracyjnego Stowarzyszenia Pisarzy Polskich z roku 1945 i do zwyczajów praktykowanych przez obczyźniany Związek we wcześniejszych jego latach. Publikuje serię wydawniczą: Biblioteka „Ekspresji” (w ciągu pierwszego roku istnienia SPPzG ukazały się w serii dwa tytuły: Zbigniewa Skwirczyńskiego *Krajobrazy polskie* i Krystyny Kulej tomik polsko-esperancki *Jarzębinowe lato / Flamanta somero*. A tuż przed otwarciem

⁹ A. Krzeczunowicz, *Szanowny Panie Redaktorze*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 2011, nr 25, s. 2.

¹⁰ K. Kulej, *Sprawy niezalatwione*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 183.

¹¹ Wywiad przeprowadzony przez autorkę z dr Aliną Siomkajło w Londynie 8 kwietnia 2012 r.; <http://www.sppzg.com/> (dostęp: 30.04.2017).

¹² http://www.sppzg.com/?page_id=13 (dostęp: 25.03.2017).

„serii” Marek Baterowicz wydał polsko-włoski wybór własnych poezji, *Canti del Pianeta*, Roma: Empiria 2010).

Dzięki wsparciu finansowemu Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii oraz prywatnym darczyńcom w 2011 r. ukazał się pierwszy tom „Ekspresji. Rocznika Literacko-Społecznego Stowarzyszenia Pisarzy Polskich za Granicą” (Ekspressions. Publication of the Association of Polish Writers Abroad. Literary and Social Annual), datowany na 2010 rok. Redaktorem naczelnym została Alina Siomkajło. Zespół redakcyjny tworzą: Marek Baterowicz (Australia), Barbara Gajda (Polska/UK), Andrzej Karbiński (Austria; poeta, konserwator dzieł sztuki, archeolog), Krystyna Kulej (UK), Elżbieta Lewandowska (UK), Sebastian Piotrowski (Polska/UK). Projekt logo jest autorstwa Doroty Stąpor.

Tom drugi (2011) ukazał się w 2012 r. dzięki subwencjom na fundusz wydawniczy „Ekspresji”: Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii, Wydziału Konsularnego Ambasady RP w Londynie, Fundacji Mateusza B. Grabowskiego, Polonia Aid Foundation Trust, SOS Polonia Trust — fundacji młodych, „którzy rozumieją, że nie tylko chlebem żyje Człowiek”¹³. Na s. 2 jest adnotacja, że publikacja jest także dotowana przez Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych. Zmienił się również skład redakcji: odeszli Andrzej Karbiński (Austria) i Sebastian Piotrowski (Polska/UK), a dołączyli Katarzyna Latała (UK), Wojciech Ligęza (Polska), Marek Strzelczyk (UK), Ryszard M. Żółtaniecki (UK). Na okładce widnieje popiersie Czesława Miłosza dłuta Karola Badyny.

Tom trzeci (2012) ukazał się w 2013 r., zredagowany przez zespół składający się z: Marka Baterowicza (Australia), Edyty Cousens (USA), Elżbiety Lewandowskiej (UK), Wojciecha Ligęzy (Polska), Ryszarda M. Żółtanieckiego (UK). Fundatorami byli: Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii, Fundacja Mateusza B. Grabowskiego, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ambasada i Wydział Konsularny RP w Londynie, Polonia Aid Foundation Trust oraz sponsorzy prywatni (Magda Boniecka-Budzynowska z Sydney i Krystyna Kulej z Londynu). Na okładce umieszczono wizerunek Teodora Józefa Konrada Nałęcz Korzeniowskiego (1857–1924).

Tom czwarty (2013) opublikowano w 2014 r. Jako stali współpracownicy widnieją, poza Markiem Baterowiczem z Australii (Sydney), głównie osoby z Polski: Włodzimierz Korcz (Warszawa), Wojciech Ligęza (Kraków), Andrzej Paluchowski (Lublin), Joanna Pasterska i Janusz Pasterski (Rzeszów). Tym razem finansowo edycję rocznika wsparli: Fundacja Mateusza B. Grabowskiego, Wydział Konsularny Ambasady RP w Londynie oraz darczyńcy indywidualni w osobach: Doroty Jaworskiej, Krystyny Kulej, Elżbiety Wernik i Ryszarda M. Żółtanieckiego. Na okładce umieszczono *Modlitwę obozową* napisaną przez Adama Kowalskiego w 1939

¹³ „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 5.

roku w rumuńskim obozie internowania polskich żołnierzy. Pochodzi z Archiwum Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii.

Tom piąty (2014) ukazał się w 2015 r. Skład redakcji jest taki sam, jak w roku 2014. Fundatorami tego numeru rocznika zostali: Fundacja Mateusza B. Grabowskiego, Polonia Aid Fundation Trust oraz prywatni darczyńcy: Krystyna i Andrzej Belscy, Nina Janczewska, Dorota Jaworska, Elżbieta Wernik i Ryszard M. Żółtaniecki. Na okładce widnieje abp Józef Feliks Gawlina.

Tom szósty (2015) wydano w 2016 roku. Do zespołu redakcyjnego dołączyli Krystyna Kulej (Londyn) i Marek Strzelczyk (Londyn), powrócili Barbara Gajda (Polska/UK), Andrzej Karbiński (Austria), Katarzyna Latała (Londyn), Elżbieta Lewandowska (UK), Sebastian Piotrowski (Polska/UK). Edycję wsparły Fundacja Mateusza B. Grabowskiego, Polonia Aid Fundation Trust, Fundacja Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii, Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także dotychczas wymienieni prywatni darczyńcy.

Adiustacja i skład komputerowy tomów 1–3 są dziełem redakcji „Ekspresji”. Korektę, łamanie, druk i oprawę tych tomów rocznika wykonało lubelskie wydawnictwo Norbertinum. Natomiast korektę, łamanie i dystrybucję krajową od tomu 4 powierzono Wydawnictwu Test Bernarda Nowaka, mieszczącemu się także w Lublinie, a druk Wydawnictwu Oprawa z Łodzi.

Alina Siomkajło zmarła w Londynie w 2015 roku. Piąty tom „Ekspresji” został w większości przez nią zredagowany, ale do druku przygotował go Bernard Nowak, widniejący jako pełniący obowiązki redaktora naczelnego¹⁴. Jak podają jej współpracownicy, zostawiła także w większości skompletowane materiały do tomu szóstego, w którym nadal widnieje jako redaktor naczelna¹⁵. Po jej śmierci tymczasowym prezesem — do czasu wyboru nowego, czyli do maja 2017 r. — został Grzegorz Małkiewicz, współwłaściciel skrajnie prawicowego londyńskiego „Nowego Czasu”, z redakcją którego A. Siomkajło była zawiązana politycznie i towarzysko.

Format pisma jest stały i wynosi 23 x 16 cm. Zmienna jest objętość, która waha się 236 (1 t.) do 438 stron (t. 5)¹⁶. Zawsze jest uzależniona od aktualnie zdobytych funduszy.

Bardzo dobrze zorganizowana jest dystrybucja rocznika. Sprzedaż odbywa się poprzez sklep internetowy Wydawnictwa Norbertinum (www.norbertinum.pl/sklep), hurtownie (Bielsko-Biała, Kobyłka, Łódź, Ożarów, Warszawa), księgarnie internetowe (www.mareno.pl, www.poczytaj.pl) oraz stacjonarne księgarnie (Białystok, Chełm, Kraków, Londyn, Lublin, Łódź, Poznań, Warszawa, Zamość).

¹⁴ G. Małkiewicz, *Nagroda Stowarzyszenia Pisarzy Polskich za Granicą dla śp. Aliny Siomkajło*, „Nowy Czas” 2016, nr 225, s. 25. Patrz: stopka redakcyjna, „Ekspresje” 2016, t. 6, s. 2.

¹⁵ A. Paluchowski, *Wspomnienie...*, s. 25.

¹⁶ T. 2 — 244 strony, t. 3 — 384, t. 4 — 402, t. 5 — 438, t. 6 — 416.

A. Siomkajło w pierwszym numerze swojego pisma wyjaśniła czytelnikom, że:

Tytuł EKSPRESJE, zgodnie ze swoim znaczeniem, ma wskazywać na wyrazisty, niestroniący od spotęgowanego sugestywnością, sposób wyrażania myśli, uczuć — przekonania. A jak przystało na stowarzyszeniowy rocznik zagraniczny, jego tematyczne zaangażowanie jest tak rozległe, jak przestrzenne są zainteresowania autorów osiedlonych w różnych krajach naszego globu. EKSPRESJE gromadzą także różnorodność rodzajowo-gatunkową tekstów — [...] od aforyzmu, utworu poetyckiego, poprzez eseistykę, felieton, recenzję, rozpisaną na głosy relację, pamiętnik, dokumentarne opracowanie, do okolicznościowego przemówienia i kalendarium. — Na kształt emigracyjnej złożoności piszącego świata prezentują wielość warsztatów i kulturowych poziomów¹⁷.

Przyjrzyjmy się zatem, jak A. Siomkajło zagospodarowała obszary literackie, a właściwie humanistyczne i społeczne na zagranicznym gruncie, skutecznie wciągając do współpracy Polaków, potrafiących dostarczać intelektualnych inspiracji. Redakcja założyła, że „Ekspresje” są kierowane do czytelnika inteligentnego, wykształconego, wymagającego i żywo komentującego. Stąd oczekiwanie na interaktywne zachowanie odbiorców, w postaci listów do redakcji, polemik czy wywiadów. Deklaruje, że „nie ulegnie czczej propagandzie, żywi awersję do cenzury i, że będzie dociekać prawdy w powikłanych polskich losach”¹⁸.

Każdy tom zawiera na wstępie notę od redakcji w języku polskim, a trzy tomy w języku angielskim, ale pod różnymi tytułami: t. 1 — *Narodziny (Our Birth)*, t. 2 — *Na rozbiegu (On the Running Start)*, t. 3 — *Oswajanie i konsternacja (Acculturation and Its Perplexities)*, t. 4 — *Pogoda dla Emigracji (Current Interest in Émigré Culture)*, t. 5 — *Od Redaktora*, t. 6 — *Notatki Redaktora*.

Periodyk ma stałe działy, takie jak: *Nagroda Literacka SPPzG*, *Pamięć i przesłanie*, *Nagroda*, *Poezja*, *Krynica poezji*, *Alchemia prozy*, *Rozdanie sceniczne*, *Na bieżni scenicznej*, *Inedita*, *Interpretacje*, *Wizerunki*, *Silva rerum*, *O książkach*, *Tradycje i obyczaje*, *O przekładzie i krytyce dzieł*, *Rozmowy*, *Z kalendarza*, *Książki nadesłane* (w chronologicznym układzie wydań), *Głosy i opinie*, *Konferencje*, *Listy do redakcji*, *Komunikaty*, *Noty o autorach*, *Odeszli*. Są deklaracje redakcji, że powstaną kolejne¹⁹. Przykładowo obszernie *Archiwum pamięci (Wspomnienia i pamięć)*, które „ma chronić fakty historyczne przed wypaczeniem i amnezją”. W istocie jako pierwszy ukazał się tekst Marka Baterowicza o niezłomnej postawie Marii Bonieckiej w czasach PRL-u, pisarki związanej ze Szczecinem, zmarłej w 1978 r., która w latach 60. uciekła do Australii²⁰. Kolejny artykuł naświetlił materiały odnalezione w Instytucie

¹⁷ Redakcja, „Ekspresje” 2011, t. 1, s. 5.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Np. *Na rozbiegu*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 6.

²⁰ M. Baterowicz, *Historia a literatura (casus Marii Bonieckiej)*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 161–168. Więcej o pisarce zob.: <http://mab.budzynowski.info/> (dostęp 30.04.2017).

Pamięci Narodowej w oddziale wrocławskim, a dotyczące znanej postaci polskiego Londynu, sekretarza ZPPnO oraz „Pamiętnika Literackiego”, animatorki życia kulturalnego — Reginy Wasiak-Taylor („RW”, „R.W.”, „Kasia” nr rej. 24711). Sensacje o współpracy środowiska opolskich dziennikarzy z lat 70. i 80. XX w. z osobowych źródeł informacji omówił Zbigniew Bereszyński²¹. Autor rzucił podejrzenia o współpracę ze Służbą Bezpieczeństwa, choć sam przyznał, że brakuje dokumentów z jej podpisem, poświadczającym formalne nawiązanie tejże działalności. Publikacja ta rozpetęła nagonkę polityczną na R. Wasiak-Taylor, a ostracyzm niektórych rodzimych środowisk emigracyjnych trwa do tej pory. Przy okazji nasuwa się refleksja, że w tomie dedykowanym Cz. Miłoszowi — nobliście poświęcono 51 stron, a rozrachunkowi z domniemaną (bo nadal nie udowodnioną przed sądem) współpracą z SB jednej z emigrantek pełnego emocjonalnego i osobistego tonu — dziesięć stron mniej, bo 41.

Publikacja Bogusława Polaka odświeżyła wiedzę o wojsku tworzonym w Związku Sowieckim przez gen. W. Andersa jako Armii Polskiej w ZSRR, przekształconej na Bliskim Wschodzie w Armię Polską na Wschodzie (APW), a następnie w 2. Korpus Polski połączony z Samodzielną Brygadą Strzelców Karpackich²². Jest to reportaż z wielomiesięcznej podróży szlakiem „armii tułaczy” odbytej w 2012 r. Elżbieta Lewandowska omówiła losy „skrzydlatych chłopców” z Polskiego Klubu Szybowcowego, którzy w czasie II wojny światowej walczyli o Anglię w polskich dywizjonach, a po wojnie osiedlili się na stałe w Wielkiej Brytanii i działali w Stowarzyszeniu Lotników Polskich, gdzie utworzyli sekcję szybowcową tej organizacji. Klub miał siedzibę w Lasham, gdzie w czasie wojny była baza startowa RAF, w tym polskiego dywizjonu 305²³. „Ekspresje” odnotowały w *Archiwum pamięci* przemówienie wygłoszone przez Dariusza Łaskę, zastępcę Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie w dniu 14 marca 2013 r. skierowane do lotników²⁴.

Tadeusz Kondracki dokonał holistycznego przeglądu działalności Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii aż do jego likwidacji 26 maja 2013 r. i utworzenia Fundacji Stowarzyszenia Kombatantów Polskich w Wielkiej Brytanii²⁵.

²¹ Z. Bereszyński, *Milczenie przestało być złotem*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 169–182.

²² B. Polak, *Na szlaku „Armii Tułaczy”. Od Rosji do Włoch 1941–1945*, „Ekspresje” 2013, t. 3, s. 279–308.

²³ E. Lewandowska, *Skrzydłaci chłopcy z Lasham*, „Ekspresje” 2013, t. 3, s. 309–331.

²⁴ D. Łaska, *Polish dinner. RAF Northolt, 14.3.2013*, „Ekspresje” 2014, t. 4, s. 293–294; t e n z e, *Bankiet polski. Jednostka Królewskich Sił Powietrznych w Northolt*, tamże, s. 295–298.

²⁵ T. Kondracki, *W służbie Ojczyźnie — Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii*, „Ekspresje” 2014, t. 4, s. 298–325. Decyzja o likwidacji (z przyczyn naturalnych) tej organizacji zapadła w październiku 2010 r. na 43. Walnym Zjeździe Delegatów Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii. Pełne poparcie dla postanowień Zarządu Głównego SPK WB wybranego na 43. Walnym Zjeździe wyraził obradujący w Londynie dwa lata później (22–23 września 2012) Zjazd SPK Federacji Światowej.

Alina Siomkajło omówiła *Przekazane do Kraju polskie archiwa i księgozbiory z Wielkiej Brytanii*²⁶. Krzysztof Szwagrzyk opracował słynną Łączkę Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie, strzegącej tajemnic zbrodni państwa totalitarnego, gdzie bezimiennie pochowano zamordowanych przeciwników reżimu komunistycznego²⁷.

Z okazji 50. rocznicy śmierci abpa Józefa Gawliny (przypadającej w 2014 r.) ukazało się kilka publikacji przypominających tę ważną dla polskiej diaspory postać. Andrzej Suchcitz zestawił *Źródła do biografii Arcybiskupa Józefa Gawliny w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie*²⁸. Materiał ten uzupełnili Jadwiga Kowalska — *Ordynat Biskupa polowego Wojska Polskiego Józefa Gawliny w Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii*²⁹, Jerzy Myszor — *Duszpasterz żołnierzy i wygnańców. Bp Józef Gawlina w Związku Sowieckim*³⁰ oraz arcybiskup Szczepan Wesoły wspomnieniem pt. *Gorliwość duszpasterska abpa Józefa Gawliny*³¹. Bernard Nowak przypomniał działalność księdza Władysława Bukowińskiego w Kazachstanie z okazji kolejnego wydania jego *Wspomnień z Kazachstanu* w 2016 roku³². W „Ekspresjach” zamieszczono fragment tej publikacji oraz zdjęcie ks. Bukowińskiego³³.

Zdziwienie budzi zamieszczony w tym dziale artykuł Piotra Szaramy na temat sportu wyczynowego w PRL-u³⁴.

Zawartość publikowanego materiału jest zróżnicowana. Ważne miejsce zajmuje kwestia tożsamości polskiej emigracji, wyłaniająca się z esejów i szkiców, opracowań krytycznoliterackich, doboru recenzowanych książek, analiz, diagnoz, wspomnień.

W części „Ekspresji” poświęconej poezji i prozie dominuje wieloznaczność pojęcia „inny”. W takiej perspektywie odkrywamy m.in.

²⁶ A. Siomkajło, *Przekazane do Kraju polskie archiwa i księgozbiory z Wielkiej Brytanii*, „Ekspresje” 2014, t. 4, s. 333–346.

²⁷ K. Szwagrzyk, *Łączka — narodowy panteon*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 291–296.

²⁸ A. Suchcitz, *Źródła do biografii Arcybiskupa Józefa Gawliny w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 297–308.

²⁹ J. Kowalska, *Ordynat Biskupa polowego Wojska Polskiego Józefa Gawliny w Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 309–314.

³⁰ J. Myszor, *Duszpasterz żołnierzy i wygnańców. Bp Józef Gawlina w Związku Sowieckim*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 315–328. Artykuł jest rozwinięciem *Wstępu* do opracowania *Biskup Józef Gawlina w Związku Sowieckim*, edycja dokumentów i wprowadzenie J. Myszor, Warszawa 2013, s. 21–32.

³¹ S. Wesoły, *Gorliwość duszpasterska abpa Józefa Gawliny*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 329–344.

³² B. Nowak, *Księdza Bukowińskiego zapiski z Katakumb*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 321–324. Pierwsze wydanie *Wspomnień* ukazało się w Londynie w 1979 roku, drugie — w Rzymie w 1981 roku, trzecie — w Kazachstanie w roku 2016.

³³ W. Bukowiński, *Wspomnienia z Kazachstanu (fragmenty)*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 325–358.

³⁴ P. Szarama, *W drodze do Olimpu*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 332–346.

odmiany dwukulturowości poezji Bogdana Czaykowskiego i Andrzeja Buszy, natomiast w opowieści Wojciecha Kudyby o *Wierszach wobec Innego* kulturoznawczy dyskurs służy interpretacji postaw i wartości w wierszach polskich poetów, a kategorię „Innego” odnosi do przybyszów z kosmosu i do ziemskich wspólnot — zróżnicowanych narodowo, rasowo, klasowo, wiekiem, płcią; do wykluczonych, niepełnosprawnych, pokrzywdzonych... W przypadku Józefa Conrada-Korzeniowskiego problematyka „Inności” wymaga osobnego namysłu. Orwell, który uważał Conrada za jednego z najlepszych pisarzy swego stulecia, w odpowiedzi na ankietę polskiego emigracyjnego tygodnika „Wiadomości”: *Miejsce Conrada w literaturze angielskiej i pierwiastki polskie w jego twórczości* (1949, nr 15), uświadamia, iż obcość pisarza dla angielskiej literatury jest zbawienna³⁵.

W dziale *Poezja, Krynica poezji, Alchemia prozy, Rozdanie sceniczne, Na bieżni scenicznej* preferowane są utwory członków SPPzG: Anny Augustyniak, Józefa Barana (Brazylia), Marka Baterowicza, Jacka Brzozowskiego, Ewy Chruściel, Izabeli Fietkiewicz-Paszek, Ryszarda Grajka, Krystyny Kulej, Katarzyny Latały, Elżbiety Lewandowskiej, Wojciecha Ligęzy, Andrzeja Niewiadomskiego, Janusza Pasterskiego, Doroty Płoszczyńskiej, Bożeny Trabulsje, Jacka Ozaista, Jacka Sojanya, Alfreda Marka Wierzbickiego. Niektóre utwory drukowane są także w języku angielskim, przykładowo opowiadanie Barbary Storey pt. *Journey to the End of the World czy Something Missing*³⁶. Także młodzi twórcy mogą liczyć na przychyłność redakcji. Do tego grona zaliczyć możemy m.in. Jacka Ozaista, stałego współpracownika zaprzyjaźnionej z A. Siomkajło redakcji londyńskiego „Nowego Czasu”, który opublikował w 2015 r. powieść *Wyspa obiecana* (Łobez 2015). Ta proza odznaczająca się wielkim darem obserwacji, pełna autoironii, sprawnie napisana, utrwalająca zabawne sytuacje pierwszych lat pobytu nowej polskiej emigracji w Londynie, budząca emocje i pobudzająca do refleksji, była drukowana w odcinkach w „Nowym Czasie” w cyklu *Opowieści londyńskie* od 2009 do 2016 roku³⁷. „Ekspresje” drukowały cztery jego opowiadania: *Negatyw słońca*³⁸, *Oeconomia Divina*³⁹, *Ścieżki niebytu*⁴⁰ i *Samotność w Londynie*⁴¹. W roczniku zamieszczane bywają również fragmenty powieści, przykładowo Ryszarda Grajka *Złotą Bramę otworzmy na oścież*, dotycząca legionów polskich i wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku⁴² czy Izabeli Fietkiewicz-Paszek *Raport z Kanalu Babinka* poruszający zagadnienie holokaustu⁴³.

³⁵ *Oswajanie i konsternacja*, „Ekspresje” 2013, t. 3, s. 7.

³⁶ „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 121–133; 140–144.

³⁷ Pierwszy odcinek powieści ukazał się w „Nowym Czasie” w 2009 r., nr 5 (121), s. 12–13, a ostatni w roku 2016, nr 1 (219), s. 21.

³⁸ J. Ozaist, *Negatyw słońca*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 88–104.

³⁹ Tenże, *Oeconomia Divina*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 72–84.

⁴⁰ Tenże, *Ścieżki niebytu*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 93–120.

⁴¹ Tenże, *Samotność w Londynie*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 107–121.

⁴² R. Grajek, *Złotą Bramę otworzmy na oścież*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 105–126.

⁴³ I. Fietkiewicz-Paszek, *Raport z Kanalu Babinka*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 67–71.

Katarzyna Latała, oprócz opowiadań⁴⁴, zaprezentowała swoje dramaty zatytułowane *Makao. Sześć scen z życia wziętych i pół nie wiadomo skąd*⁴⁵ oraz *Meta*⁴⁶. Czytelnicy mogli zapoznać się także ze sztuką Krzysztofa Ćwiklińskiego, której akcja jest umiejscowiona w Tel Awiwie pt. *Musisz mnie wysłuchać*⁴⁷.

Regułą jest zamieszczanie różnych utworów laureatów dorocznych nagród literackich przyznawanych przez SPPzG. Przykładowo hiszpańskie opowiadania M. Baterowicza: *Jasne jak piwo, Latające ryby*⁴⁸, *W ogonku, Żongler pochodni*⁴⁹, *Niedzielna wizyta, Zaćmienie*⁵⁰, *Wigilia na dworcu*⁵¹, *Bulki z popiołów*⁵². W każdym numerze rocznika znajdujemy także jego wiersze.

Szkice i rozprawy krytycznoliterackie redakcja „Ekspresji” sytuuje w działach *Interpretacje* oraz *Inedita*. Nie ma ustalonego klucza zamieszczania tych materiałów i wypowiedzi. Drukowane są teksty tych badaczy, których udało się pozyskać do współpracy. Zawsze dotyczą twórczości Polaków emigrantów z różnych okresów. Do ciekawszych zaliczyć możemy rozważania poety mieszkającego od połowy lat 60. XX w. w Kanadzie — Andrzeja Buszy na temat jednego z najbardziej aluzyjnych dzieł, odnoszących się do bogatych źródeł literackich, politycznych, publicystycznych, a także do faktów zapisanych w historii rodziny — *Conrada „W oczach Zachodu” i Teatr Rzeczywistości*⁵³. Nadmienić należy, że pierwotna wersja szkicu została zaprezentowana w języku angielskim jako referat na wspólnej konferencji Société Conradianne Francaise i Joseph Conrad Society (UK) we wrześniu 2010 r. na Uniwersytecie Versailles w St. Quentin-en-Yvelines i w Paryżu. Interesujące są refleksje Justyny Budzik dotyczące poezji Andrzeja Buszy⁵⁴. Ukazują one „wątki biografii Buszy i Bogdana Czaykowskiego, jak chociażby doświadczenia wojenne i emigracyjne, zazębiają się, ale równie silnie różnicuje je absolutna wyjątkowość jednostkowych losów wieloletnich przyjaciół, współpracujących ze sobą na polu naukowym i literackim”⁵⁵. Budzik zwróciła uwagę na bolesne doświadczenie wygnania, wykorzenie, na fakt, że pisanie na emigracji skazane bywa na „strącenie w nieobecność”⁵⁶, że utwory mogą być niezauważone przez czytelników i krytykę

⁴⁴ K. Latała, *Powrót*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 84–92.

⁴⁵ Taż, *Makao*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 130–173.

⁴⁶ Taż, *Meta*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 85–136.

⁴⁷ K. Ćwikliński, *Musisz mnie wysłuchać*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 145–159.

⁴⁸ M. Baterowicz, *Jasne jak piwo, Latające ryby*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 65–73.

⁴⁹ Tenże, *W ogonku, Żongler pochodni*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 53–66.

⁵⁰ Tenże, *Niedzielna wizyta, Zaćmienie*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 79–83.

⁵¹ Tenże, *Wigilia na dworcu*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 97–100.

⁵² Tenże, *Bulki z popiołów*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 101–106.

⁵³ A. Busza, *Conrada „W oczach Zachodu” i Teatr Rzeczywistości*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 175–191.

⁵⁴ J. Budzik, *Czas dziwny, czas ciekawy*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 192–213.

⁵⁵ Tamże, s. 193.

⁵⁶ Tamże, s. 202.

literacką. Przywołała przykłady podane przez Buszę w poemacie *Kohelet* — na samotny wieczór literacki Miłosza w Vancouver, Wierzyńskiego żyjącego w amerykańskiej próżni, Gombrowicza w Argentynie czy jednego z bohaterów angielskiego pisarza Malcolma Lowry’ego, który zatracca się w alkoholu w Meksyku.

Justyna Chłap-Nowakowa zaprezentowała zapomnianego poetę, prozaika, publicystę i dyplomata emigracji Xawerego Glinkę (1890–1957)⁵⁷. Wojciech S. Wocław zanalizował ironię w utworach Józefa Wittlina⁵⁸. Mateusz Antoniuk omówił listy Beaty Obertyńskiej z Portugalii z 1936 roku⁵⁹, z których kilka wydrukowano w periodyku⁶⁰.

Stałym elementem zawartości pisma jest prezentacja laureatów Nagrody Literackiej Stowarzyszenia Pisarzy Polskich za Granicą, przyznawanej corocznie w Londynie za całokształt dotychczasowej twórczości dla polskiego pisarza stale mieszkającego poza granicami kraju, bogato udokumentowana zdjęciami. Należy nadmienić, że jest to dublowanie nagrody przyznawanej od 1951 r. przez ZPPnO⁶¹. Alinie Siomkajło, utrzymującej, że reprezentuje organizację, która jest prawdziwie niezłomna i nie splamiona współpracą z reżimowym rządem warszawskim, że w jej szeregach nie ma byłych tajnych współpracowników Służby Bezpieczeństwa, udało się na trwałe przekonać dotychczasowego sponsora tej nagrody dla ZPPnO — Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (dalej: SPK), żeby te fundusze przeznaczyło na nagrodę przyznawaną przez jej SPPzG. Od 2010 r. SPK jest głównym sponsorem nagrody, która wynosi 1000 funtów szterlingów. Ideą tej nagrody jest wydobyć z zapomnienia zasłużonych twórców emigracji, dotychczas niedocenionych w życiu publicznym lub niezauważonych, którzy wpisują się w tradycję niepodległościową.

Do tej pory przyznano 7 nagród. Jako pierwszy za rok 2010 laureatem został pisarz „tułacze dziecię” kresowej tożsamości, wilnianin Romuald Wernik z Londynu. W „Ekspresjach” zamieszczono laudację A. Siomkajło z okazji przyznania tej nagrody, wygłoszoną 7 listopada 2010 r. w Londynie⁶². Autor reprezentuje typowy los Polaka z kresów wschodnich: zesłanie na Syberię, praca przymusowa, po tzw. amnestii wcielenie do Armii gen. Andersa, szlak bojowy z 5. Dywizją Kresową, po wojnie osiedlenie w Wielkiej Brytanii — gdzie studiował historię sztuki w Hammersmith School of Arts and Crafts. Był redaktorem i współpracownikiem wielu czasopism

⁵⁷ J. Chłap-Nowakowa, *Xawery Glinka*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 214–237.

⁵⁸ W.S. Wocław, *Jak ironizuje Józef Wittlin? O Soli ziemi*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 238–263.

⁵⁹ M. Antoniuk, *O listach Obertyńskiej*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 23–26.

⁶⁰ B. Obertyńska, *Z Portabelkiem po Portugalii, (Wybór listów)*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 27–55.

⁶¹ R. Wasiak-Taylor, *Dzieje nagrody literackiej Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie 1951–2011*, Londyn 2011.

⁶² A. Siomkajło, *Pisarz kresowej tożsamości*, „Ekspresje” 2011, t. 1, s. 47–53.

polskich ukazujących się na emigracji, ale przede wszystkim autorem 15 książek o tematyce kresowej⁶³. Prezes SPPzG wyraziła opinię, że

Wernik-Kresowiak odwołuje się do własnych doświadczeń i relacji innych osób — bezstronnie, więc obiektywnie, zarazem bez demonstrowania dystansu do przedmiotu wypowiedzi. Przekazuje historię żywą, chwytaną na gorącym uczynku dziejowych wydarzeń. Zniewalająco zachwycają opisy rozmiłowane w krajobrazach⁶⁴.

Przywołała także bogatą publicystykę laureata (1300 artykułów, 20 numerów zredagowanego „Głosu Emigracji”), w której „nieustępliwie, odważnie podnosi krzywdy wyrządzone Polakom przez sowiecką Rosję, angażuje mozolny trud ukazywania niezafalszowanej prawdy historycznej i odkłamywania dziejów”⁶⁵. Podsumowując laudację, stwierdziła, że R. Wernik „Wydobywając na jaśnię proces depolonizacji, rusyfikacji i ludobójstwa stosowanego wobec Polaków na ziemiach wschodnich, ocalając swoim dorobkiem od zapomnienia dzieje polskich Kresów, Romuald Wernik daje istotny wkład w polską kulturę”⁶⁶! Zamieszczono również nekrolog i pożegnanie pisarza, który zmarł 16 lutego 2011 r. w Londynie, wygłoszone podczas żałobnej mszy św. celebrowanej przez Rektora Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii, ks. Stefana Wylężka, w londyńskim kościele garnizonowym pw. św. Andrzeja Boboli 3 marca 2011 r. — w dniu pogrzebu⁶⁷.

Laureatem Nagrody Literackiej SPPzG za rok 2011 został Andrzej Dobosz z Paryża. W piśmie zamieszczono *Słowo* na cześć zwycięzcy prof. Andrzeja Biernackiego, który wyraził opinię, że „Do podziwienia są Doboszowe zcichapęki. Biada temu, kto pewnego typu jego aluzyjnych zachwaleń nie doczyta do końca”⁶⁸. Pisarzowi przyznano w tym samym czasie nagrodę Warszawskiej Premiery Literackiej za felietony publikowane w latach 1951–2010, zebrane w tomie pt. *Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia* (Londyn, 1993, Puls; Warszawa 2012, Iskry)⁶⁹. Oba wyróżnienia zbiegły się z 75. rocznicą urodzin laureata. Opublikowano przemówie-

⁶³ *W Zdobunowie zakwitły kaczeńce* (1986), *Białe noce i czarne dni* (1987), *Z chamsinu w mgłę* (1988), trylogia: *Piołuny losów* (1991), *Smak miodu* (1994), *Smak chleba i popiołu* (1997), *Smak piołunu* (2001), *Jutro wczoraj przegrane* (1988), *Tajkury — wioska która była miastem* (1997), *Zło nie trwa wiecznie / Evil not last for ever* (1997), *Nie wrócą bociany na Graniczną* (1998), *O realną politykę wschodnią* (1999), *Habit i nagan. Obrona Ostroga 1944* (2000), *Czarcie drzewo* (2002).

⁶⁴ A. Siomkajło, *Pisarz kresowej tożsamości...*, s. 50–51.

⁶⁵ Tamże, s. 53.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ A. Siomkajło, *Żegnając pisarza*, „Ekspresje” 2011, t. 1, s. 53–55.

⁶⁸ A. Biernacki, *Dobosz gra samego siebie*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 9–14.

⁶⁹ Inne utwory A. Dobosza: *General w Bibliotece* (Kraków 2001, 2007), *Ogrody i śmietniki* (Kraków 2008).

nie A. Dobosza, który wspominał swoich formalnych i nieformalnych nauczycieli, anglosaskich mistrzów literackich oraz polskich filozofów i socjologów⁷⁰.

W 2012 r. laureatem Nagrody Literackiej SPPzG został krakowianin mieszkający na emigracji od 1985 r. — Marek Baterowicz. Autorem laudacji był prof. W. Ligęza, który przekonywał, że:

poezję Marka Baterowicza wypełnia żywioł liryczny, słowo artystyczne odrywa się od potocznych praktyk języka, eksponując niezwykle obrazy poetyckie, dążąc ku obszarom znaczeń nieoczywistych, ale kuszenia wolnej wyobraźni spotykają się tutaj ze smutkiem »zmęczonych wędrowców«, osądami podstępnej historii, diagnozami, które obejmują aktualne choroby społeczne i moralne. Gniewny gest napiętnowania zbrodni, przemocy, kłamstwa przechodzi w biblijne lamentacje. [...] Człowiek Baterowicza wsłuchuje się w głosy dobiegające z wielkiej przestrzeni wszechświata⁷¹.

Baterowicz uprawia poezję zaangażowaną, polityczną, moralizującą, ale także egzystencjalną. Uczony podkreślił, że „przejmującą wymowę ma *requiem* katyńskie dla pomordowanych, podobnie — treny dla ofiar grudnia 1970, pożegnanie księdza Jerzego Popiełuszki czy rozważania o tragicznych wypadkach stanu wojennego w Polsce”⁷². Jedną ze swych powieści zatytułowaną *Ziarno wschodzi w ranie* poświęcił okresowi stanu wojennego w Polsce. Jest także autorem wielu opowiadań drukowanych w krajowej i emigracyjnej prasie. Czytelnik „Ekspresji” ma możliwość zapoznania się ze słowem nagrodzonego literata, który ze względu na zły stan zdrowia nie mógł przylecieć z Sydney do Londynu. Baterowicz wyjaśnił w nim swój szlak tułaczy oraz motywy pozostania nadal po 1989 r. emigrantem⁷³. Przyznał, że nie wierzył w

pozytywny rozwój wydarzeń po obaleniu rządu mecenasa Jana Olszewskiego, mógł on jedynie zmierzać w kierunku umocnienia wpływów dawnej nomenklatury, nigdy nie osądzonej. Klóciło się to z powszechnym odczuciem sprawiedliwości, która powinna być siostrą wolności⁷⁴.

Swoje przesłanie zakończył czterema wierszami: *Okno*, *Moje antypody*, *Dylemat*, *Modlitwa za ofiary stanu wojennego*.

Poeta, prozaik, tłumacz i profesor literatury angielskiej z Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej w kanadyjskim Vancouver, krakowianin z urodzenia — Andrzej Busza otrzymał Nagrodę Literacką SPPzG w 2013 r. Laudację wygłosił prof. Janusz

⁷⁰ A. Dobosz, *Moi nauczyciele i mistrzowie*, „Ekspresje” 2012, t. 2, s. 15–22.

⁷¹ W. Ligęza, *Światło afirmacji — cienie żalu*, „Ekspresje” 2013, t. 3, s. 9, 11.

⁷² Tamże, s. 12.

⁷³ M. Baterowicz, *Jestem z Wami duchem i wierszami*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 26–33.

⁷⁴ Tamże, s. 28.

Pasterski, podkreślając „koczowniczą egzystencję nomady”⁷⁵ zawieszono w obszarze kultury polsko-brytyjsko-kanadyjskiej, który od ponad pół wieku polifonicznie uprawia słowo w języku polskim i angielskim. Poeta funkcjonujący w „równoległych przestrzeniach kulturowych [...], świecie dychotomii duchowo-językowej” wiezie egzystencję „schizofrenii kulturowej”, „ponieważ angielszczyzna stała się dla niego językiem nauki i spraw profesjonalnych, a polszczyzna — językiem życia osobistego i twórczości literackiej”⁷⁶. Według Pasterskiego, permanentne poczucie wyobcowania Buszy, pozwoliło mu na

pełną wolność twórczą i swobodną autokreację, umożliwiającą przyjęcie zupełnie nowego wcielenia, które emigranta i wygnańca przemieniło w nowoczesnego, dwudziesto- i dwudziestopierwszowiecznego wędrowca, [...], szukającego nie dalekiej ojczyzny, ale prawdy o świecie i sobie samym⁷⁷.

W 2014 r. nagrodą uhonorowano Pawła Kądziałę, animatora kultury, od ponad 30 lat dyrektora Wydawnictwa „Więź”. Wieczór laureata odbył się 5 października 2014 r. w POSK-u w Londynie. Jury doceniło niszowe, elitarne publikacje Biblioteki „Więzi” w opracowaniu P. Kądziały, który skupia się na listach, dziennikach czy esejach pisarzy, przykładowo Zbigniewa Herberta, Zygmunta Kubiaka, Andrzeja Bobkowskiego, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia i innych⁷⁸. Uważa się, że te obszary piśmiennictwa stanowią żywe świadectwo życia literackiego. Józef Maria Ruszar w laudacji podkreślił, że „Więź” jest „najbardziej istotną intelektualnie oficyną wydawniczą w Polsce”⁷⁹, a także, że nie do przecenienia jest nekrologiczna kronika prowadzona na łamach miesięcznika „Więź” od 1986 r., publikująca noty o pisarzach zmarłych w kraju i na emigracji⁸⁰. P. Kądziałę podziękował zebrany na uroczystości „za mądrość, okazaną przyjaźń, za wszystko, co zrobili dla suwerennej i niepodległej kultury polskiej”⁸¹. W dziale *Wizerunki* redakcja zamieściła jego opracowanie dotyczące londyńskich lat Kazimierza Wierzyńskiego⁸².

Za 2015 rok Nagrodę Literacką otrzymał znakomity poeta, prozaik, krytyk, tłumacz Adam Czerniawski z Wielkiej Brytanii. Wieczór laureata odbył się 9 października 2015 r. w POSK-u w Londynie. Marian Kisiel wyraził opinię, że poeta „lokalizuje tekst w przestrzeni literackiej i sztuk pokrewnych”⁸³ — w malarstwie

⁷⁵ J. Pasterski, *Kruszec kulturowy Andrzeja Buszy*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 9.

⁷⁶ Tamże, s. 14.

⁷⁷ Tamże, s. 19.

⁷⁸ J.M. Ruszar, *Ukryty za swym dziełem*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 9–19.

⁷⁹ Tamże, s. 9.

⁸⁰ Tamże, s. 16.

⁸¹ P. Kądziałę, *Niezapomniany klimat*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 20–21.

⁸² Tenże, *Londyńskie lata Wierzyńskiego*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 157–180.

⁸³ M. Kisiel, *Pochwała Adama Czerniawskiego*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 65.

i muzyce, uznając go za „jednego z najbardziej świadomych współczesnej poezji polskiej, świadom środków i ograniczeń sztuki poetyckiej”⁸⁴. Według badacza, skondensowane wiersze Czerniawskiego wypowiadają świat w sposób maksymalistyczny.

W 2016 r. SPPzG przyznało nagrodę za całokształt działalności pośmiertnie dr Alinie Siomkajło (23 II 1944–14 V 2017). Grzegorz Małkiewicz napisał, że „To ważny gest nie tylko dla uznania dla dorobku śp. Aliny Siomkajło, ale też wsparcie dla kontynuacji Jej dzieła. To zobowiązuje [...] W tym zasadza się kontynuacja pokoleń i tak powstaje dziedzictwo”⁸⁵. Wieczór poświęcony pamięci laureatki odbył się 25 listopada 2016 r. w POSK-u. Redakcja w 6 tomie zapewniła, że będzie kontynuowała dotychczasowe zadania „Ekspresji”⁸⁶. Właściwie cały ten tom zawiera różne fragmenty publikacji laureatki, omówienie przygotowanego do druku jej opracowania pt. *Antologia poezji obywatelskiej od XVI do XX wieku*, autorską bibliografię przedmiotową jej publikacji do 2006 r.⁸⁷

W „Ekspresjach” znajdziemy także sprawozdanie wraz z utworami i biogramami artystów z Gali Poetyckiej „Spotkania z Innym” 2012 r., która odbyła się w Krynicy-Zdroju w Starym Domu Zdrojowym⁸⁸. Innym poznaniem świata uraczyła czytelnika emigrantka Bożena Trabulsje, która ponad 20 lat mieszkała w wielokulturowej kolebce świata i świętej ziemi chrześcijan — w Syrii. Swoją interesujący reportaż poprzedziła historycznymi refleksjami na temat tego miejsca, wzbogacając je wieloma zdjęciami z Ugaryt, Damaszku, Antakji, Bosry, Qanawat, Ezry⁸⁹.

Inspiracją wydania drugiego tomu „Ekspresji” było 100-lecie urodzin poety-myśliciela Czesława Miłosza. Profesor Wojciech Ligęza i Elżbieta Prokopowicz zdali relację z Krakowskiej Nocy Poezji — *Poeci Krakowa Czesławowi Miłoszowi*, zorganizowanej przez krakowski oddział Stowarzyszenia Pisarzy Polskich, która odbyła się w Jamie Michalikowej 10 września 2011 r.⁹⁰ Dodać należy, że scenariusz tego wydarzenia artystycznego napisał W. Ligęza. Czytelnik może zapoznać się z wypowiedziami artystów malarzy i rzeźbiarzy na temat twórczości noblisty oraz ich biogramami⁹¹. A. Siomkajło przypomniała życie i twórczość Czesława Miłosza,

⁸⁴ Tamże, s. 70.

⁸⁵ G. Małkiewicz, *Nagroda Stowarzyszenia Pisarzy Polskich za Granicą dla śp. Aliny Siomkajło*, „Nowy Czas” 2016, nr 225, s. 25.

⁸⁶ Redakcja, „Ekspresje” 2016, t. 6, s. 4.

⁸⁷ Przykładowo: A. Siomkajło, *Arsenal polski w filigramie wiersza*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 10–15; taż, *Flirt z cenzurą*, tamże, s. 16–22; taż, *Stracona szansa*, tamże, s. 23–26; taż, *Wykaz publikacji A. Siomkajło*, tamże, s. 41–56.

⁸⁸ G. Matuszek, W. Kudyba, *Spotkania z Innym*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 35–64.

⁸⁹ B. Trabulsje, *Ziemi syryjskiej w holdzie*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 65–87.

⁹⁰ W. Ligęza, E. Prokopowicz, *Pierwsze wykonanie. Poeci Krakowa Czesławowi Miłoszowi*, „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 23–54.

⁹¹ *Głosy. Biogramy artystów*, „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 55–62.

a także poświęcone mu festiwale, konferencje, spotkania, wystawy, filmy oraz sporządziła wybór bibliografii przedmiotowo-podmiotowej dotyczący noblisty⁹².

W dziale *Wizerunki* zamieszczono materiały z sesji naukowej „Politycy i pisarze emigracji polskiej po 1939 roku. Najnowsze badania” — z okazji 70-lecia Biblioteki Polskiej w Londynie (8–9 grudnia 2012 r.) zorganizowanej przez Bibliotekę Polską przy współdziałaniu IPN Oddział w Rzeszowie, dofinansowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁹³. Stąd znalazło się w tym numerze pisma aż 10 wierszy — ineditów Beaty Obertyńskiej, pochodzących z jej archiwum zdeponowanego w Bibliotece Jagiellońskiej⁹⁴, poprzedzone wnikliwymi krytycznoliterackimi uwagami W. Ligęzy⁹⁵. Rodzinny portret literatki skreślił jej chrześniak — dziennikarz, rzeźbiarz Kasper Pawlikowski⁹⁶. Ciekawe są ustalenia Justyny Chłap-Nowakowej o wojennych losach Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej⁹⁷. Anna Owsikowska omówiła popularyzację kultury polskiej przez kompozytora Romana Palestrę w emigracyjnej prasie oraz w audycjach Radia Wolna Europa⁹⁸. Krzysztof A. Tochman prześledził ewolucję twórczości Romana Brandstaettera⁹⁹. Edward Zyman zaprezentował życie i działalność społeczną aktorki mieszkającej w Toronto — Ireny Habrowskiej-Jellaczyc¹⁰⁰.

W tej części periodyku redakcja umieściła także artykuł Anny Augustyniak na temat redaktora londyńskich „Wiadomości” — Mieczysława Grydzewskiego¹⁰¹, opracowanie Józefa Marii Ruszara o relacjach Tadeusza Różewicza z Bogiem¹⁰², rozmowę W. Ligęzy z Kasprem Pawlikowskim¹⁰³. Trudno uzasadnić, dlaczego tutaj właśnie, a nie w *Interpretacjach* ulokowano krytycznoliterackie rozważania Mirosławy Ołdakowskiej-Kuflowej pt. *O obrazie, podobieństwie i udziale w widzeniu, czyli sztuka według Karola Wojtyły*¹⁰⁴.

⁹² A. Siomkajło, *O Czesławie Miłoszu prawie encyklopedycznie*, „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 63–74.

⁹³ *Wizerunki*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 137–256.

⁹⁴ „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 33–41.

⁹⁵ W. Ligęza, *Odzyskiwanie głosu*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 27–32.

⁹⁶ K. Pawlikowski, *Ciocia Dziodzia Beata Obertyńska*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 150–165.

⁹⁷ J. Chłap-Nowakowa, *Świadkowie i świadectwa wojennych losów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 166–179.

⁹⁸ A. Owsikowska, *Roman Palester o kulturze polskiej*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 195–221.

⁹⁹ K.A. Tochman, *Od syjonizmu do katolicyzmu*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 222–245.

¹⁰⁰ E. Zyman, *Życie zwrócone ku innym*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 246–255.

¹⁰¹ A. Augustyniak, *Redaktor „Grydz”*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 181–194.

¹⁰² J.M. Ruszar, *Ewangelia według Piłata. Różewicza relacja z Bogiem*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 195–204.

¹⁰³ W. Ligęza, *Między Polską a światem. Rozmowa z Kasprem Pawlikowskim*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 205–229.

¹⁰⁴ M. Ołdakowska-Kuflowa, *O obrazie, podobieństwie i udziale w widzeniu, czyli sztuka według Karola Wojtyły*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 169–198.

W rubryce *Rozmowy* ukazały się dwa wywiady — Justyny Budzik z profesorem-poetą Florianem Śmieją¹⁰⁵ oraz Jacka Leońskiego z profesorem z Rosji Rajmundem Piotrowskim¹⁰⁶.

O książkach — ukazują się tu recenzje literackich publikacji Polaków wydanych na całym świecie. Najchętniej członków SPPzG, osób współpracujących z redakcją „Ekspresji”, laureatów Nagrody Literackiej Stowarzyszenia czy uznanych literatów emigracyjnych. Przykładowo W. Ligęza omówił krytycznie dwujęzyczny wybór wierszy Marka Baterowicza zatytułowany *Canti del pianeta (Poesie scetle, traduzioni e cura di Paolo Statuti, Roma 2010)*. Recenzent uważa, że w tej „polsko-włoskiej prezentacji liryków Baterowicza nie chodzi o przetłumaczenie poszczególnych tekstów, lecz o nowe powiązania znaczeń, wzajemne korespondencje myśli oraz obrazów z różnych kolekcji wierszy”¹⁰⁷.

Marek Baterowicz z zachwytem opisał dokonania twórcze skrzypaczki i poetki Joanny Mądrozskiewicz — *Zielona Wyspa, wybór wierszy emigracyjnych 1981–2011, 2012; Polskie drogi. Warkocze miłości (Kraków 2013)*¹⁰⁸. Wydanie drugie krótkich opowiadań Jacka Ozaista pt. *Szorty (Kraków 2012)* wyłowiła na rynku księgarskim Anna Nowicka¹⁰⁹, a zbiór W. Ligęzy zatytułowany *Pod kreską (Kraków 2013)* — Mateusz Antoniak¹¹⁰.

Aż cztery recenzje podjęły wątki tomików wierszy nagrodzonego w 2015 r. Adama Czerniawskiego. Marian Kisiel odnotował *Gry i zabawy (Lublin 2013)*¹¹¹, Małgorzata Łukaszuk — *Wielopolis, wielopolis... (Lublin 2014)*¹¹² i *Poezje zebrane (Lublin 2014)*¹¹³, Marek Baterowicz — *Wielopolis, wielopolis...¹¹⁴*. Nie zapomniano o poecie — wiecznym buntowniku i tułaczem, mieszkającym od 1941 r. do śmierci w 1988 r. w Hiszpanii — Józefie Łobodowskim. W roczniku omówiono, będącą jeszcze w druku, naukową publikację w opracowaniu Ludmiły Siryk, Grzegorza Bąka i Ewy Łoś zatytułowaną *Śladami pisarza. Józef Łobodowski w Polsce i w Hiszpanii (Lublin 2016)*¹¹⁵. Józef Zięba zachęcał czytelników do zapoznania się z dwiema książkami Łobodowskiego: *Żywoć człowieka gwałtownego. Wspomnienia (Warszawa*

¹⁰⁵ J. Budzik, *Zrozumieć ludzkość poetów...*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 211–220.

¹⁰⁶ J. Leoński, „Dla mnie Ojczyzną jest nie tylko Polska, ale całą Polonia”, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 221–230.

¹⁰⁷ W. Ligęza, *Obserwatorium*, „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 145–151.

¹⁰⁸ M. Baterowicz, *Alians muzyki z poezją*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 278–286.

¹⁰⁹ A. Nowicka, *Świat według Kiepskich*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 286–289.

¹¹⁰ M. Antoniak, *Książka z tygla rodem*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 279–284.

¹¹¹ M. Kisiel, *Trzy historie miłosne*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 243–245.

¹¹² M. Łukaszuk, *W Milenijnej otchłani Wielopolis*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 246–255.

¹¹³ Taż, *Ślad rzeczy — ślad myśli*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 259–266.

¹¹⁴ M. Baterowicz, *Księga kultury*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 255–259.

¹¹⁵ G. Bąk, L. Siryk, E. Łoś, *Śladami pisarza. Józef Łobodowski w Polsce i w Hiszpanii*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 297–306.

2014)¹¹⁶ oraz *Przeciw upiorom przeszłości. Myśli o Polsce i Ukrainie* (wybór tekstów i przypisy Paweł Libera, Lublin 2016)¹¹⁷.

Na łamach „Ekspresji” omawiane są również publikacje wspomnieniowe. Przykładowo Andrzej Paluchowski przybliżył pamiętnik Bronisława Goliszewskiego, dokumentujący jego dzieje od Krzemieńca przez Londyn do Sopotu w latach 1939–1978 (Bronisław Goliszewski, *Pamiętnik znaleziony na strychu*, red. i oprac. P.J. Wojtacha, Londyn–Lublin 2014)¹¹⁸. Alina Siomkajło bardzo niepocholebnie wyraziła się o publikacji Reginy Wasiak-Taylor pt. *Ojczyzna literatura. O środowisku skupionym wokół Związku Pisarzy na Obczyźnie* (Londyn 2013), zarzucając jej, że zawiera „bałamutne fakty, prymitywizację istniejących interpretacji, budzi różnej natury poważne zastrzeżenia, może jedynie zniesmaczyć”¹¹⁹.

Zamieszczane są także liczne omówienia publikacji naukowych. Są to książki z pogranicza historii i polityki, reprezentujące konserwatywne poglądy ich autorów, zbieżne z linią polityki utożsamianej z partią PiS. Marek Baterowicz z uwagą pochylił się nad książką historyka z Uniwersytetu Jagiellońskiego Andrzeja Nowaka zatytułowaną *Od Polski do post-polityki. Intelktualna historia zapasici Rzeczypospolitej* (Kraków 2010)¹²⁰. Recenzent uznał, że ta „znakomita książka [...] powinna otworzyć oczy tym, którzy w infantylny sposób obrazili się na wyborcze urny, zapominając o słowach Jana Pawła II. Zalecał On, by «korzystanie z wolności było ku zbudowaniu, a nie ku upadkowi»”¹²¹.

Janusz Pierzchała z kolei przybliżył czytelnikom biografię Zbigniewa S. Siemaszki pt. *Generał Anders w latach 1892–1942* (Londyn–Warszawa 2012)¹²², a Adam Fitas pięć nowych tomów prozy Józefa Mackiewicza wydanych przez wydawnictwo Kontra w Londynie w 2015 roku¹²³.

Andrzej Paluchowski zainteresował się *Podstawami patriotyzmu Jana Pawła II* (Lublin 2012)¹²⁴. Przytoczył opinię autora, wpisującą się w deklarowany etos redaktorów „Ekspresji”:

¹¹⁶ J. Zięba, *Żywot człowieka gwałtownego?*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 283–296.

¹¹⁷ Tenże, *Nowa książka Józefa Łobodowskiego*, „Ekspresje” 2016, nr 6, s. 307–320.

¹¹⁸ A. Paluchowski, *O pamiętniku Bronisława Goliszewskiego*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 271–275.

¹¹⁹ A. Siomkajło, *Przygoda wydawnicza. Tylko dla żądnych świadomości*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 287. O kampanii rozpętanej przez A. Siomkajło przeciwko tej książce czytają: J. Chwaśc-Kowalczyk, *Książka, która otworzyła puszkę Pandory w polskim Londynie w XXI wieku*, [w:] *O etosie książki*, pod red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 528–539.

¹²⁰ M. Baterowicz, *Od Polski do nicości*, „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 152–155.

¹²¹ Tamże, s. 155.

¹²² J. Pierzchała, *Bohater białego konia*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 261–272.

¹²³ A. Fitas, *Pięć nowych tomów prozy Józefa Mackiewicza*, „Ekspresje” 2016, t. 6, s. 267–279.

¹²⁴ A. Paluchowski, *Ojczyzna w widzeniu Jana Pawła II*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 257–261.

W świetle wypowiedzi Ojca Świętego patriotyzm winien być nie tylko „uczuciem”, „poczuciem”, „odruchem serca”, ale przede wszystkim powinnością, świadomie kształtowaną postawą bezinteresownej służby. Winien być konkretny i realistyczny w powinnościach, a zarazem ugruntowany w chrześcijaństwie, a więc w hierarchii tych powinności.

Mamy także refleksje na temat publikacji krytycznoliterackich. Ewa Bugaj omówiła listy Sławomira Mrożka i Jana Barana (J. Baran, S. Mrozek, *Scenopis do wieczności — listy*, posłowie W. Ligęza, Poznań 2014)¹²⁵.

Elżbieta Lewandowska odnotowała publikację historyka sztuki Jana Wiktora Sienkiewicza pt. *Artyści Andersa. Continuità e novità* (Toruń–Warszawa 2013)¹²⁶.

Wojciech Ligęza dostrzegł opracowanie Beaty Dorosz pt. *Nowojorski pasjans. Polski Instytut Naukowy w Ameryce. Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński. Studia o wybranych zagadnieniach działalności 1939–1969* (Warszawa 2013)¹²⁷. Kazimierz Nowosielski zrecenzował materiały pokonferencyjne zatytułowane *Etapy Józefa Wittlina*, red. Wojciech Ligęza i Wojciech S. Woźniak (Kraków 2014)¹²⁸.

Autorami recenzji są Mateusz Antoniuk, Marek Baterowicz, Ewa Bugaj, Andrzej Jaroszyński, Marian Kisiel, Elżbieta Lewandowska, Wojciech Ligęza, Małgorzata Łukaszuk, Anna Nowicka, Kazimierz Nowosielski, Andrzej Paluchowski, Janusz Pierzchała, Janusz Pasterski, Alina Siomkajło, Piotr Santera, Katarzyna Wójcik, Józef Zięba.

Z kalendarza — to krótkie notatki informujące o wydarzeniach dotyczących polskiego życia kulturalnego na emigracji, głównie w Wielkiej Brytanii, ale także na świecie. Odnajdziemy tu m.in. wiadomości na temat wieczorów autorskich, pokazów filmowych, wystaw, wernisaży, koncertów, festiwali, spektakli teatralnych, widowisk literacko-muzycznych, obchodów rocznicowych — dotyczących ludzi i organizacji, spotkań „ARTeryjnych”, mszy świętych, możliwości udziału w imprezach organizowanych przez polskie kościoły, inicjatyw i spotkań w Ambasadzie RP w Londynie, imprez dobroczynnych, akademii organizowanych przez różne stowarzyszenia, promocji działalności Biblioteki Polskiej w Londynie, spotkań z uczonymi oraz emigracyjnych debat w POSK-u, kongresów i konferencji naukowych (od numeru 4 omawiane w rubryce *Konferencje* — w Polsce i na świecie), funkcjonowania Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie.

Dział *Odeszli* odnotowuje zgony na emigracji ludzi kultury — literatów, dziennikarzy, uczonych, artystów, księży.

¹²⁵ E. Bugaj, *O potrzebie istotnego kontaktu*, „Ekspresje” 2015, nr 5, s. 275–279.

¹²⁶ E. Lewandowska, *Śladem artystów żołnierzy*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 272–277.

¹²⁷ W. Ligęza, *Odkrywane karty*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 278–289.

¹²⁸ K. Nowosielski, *„Wittlingowie” nie próżnują*, „Ekspresje” 2014, nr 4, s. 289–291.

Konkluzje

Publikowany w „Ekspresjach” materiał krytycznoliteracki jest na wysokim poziomie naukowym. Sprawia to dominacja artykułów i opracowań powstałych w kręgu oddziaływania akademickiego i twórczego prof. Wojciecha Ligęzy oraz prof. Janusza Pasterskiego, których A. Siomkajło pozyskała do stałej współpracy. Drukowane w piśmie utwory poetyckie oraz te pisane prozą mają niejednorodny charakter i jakość. Redakcja stara się udostępniać swe łamy literatom uznanym i debiutantom. Czas pokaże, czy ktokolwiek z prezentowanych w periodyku ludzi pióra przedrze się do stałego panteonu polskiej literatury, nie tylko emigracyjnej. Prezentowane nowości wydawnicze, poza stricte literackimi, ograniczają się do odnotowywania publikacji zawężonych do kręgu tych, które wpisują się w konserwatywno-chrześcijański etos tworzącej pismo redakcji.

Można uznać, że „Ekspresje” uzupełniają się wzajemnie z bardziej eklektycznym światopoglądowo londyńskim „Pamiętnikiem Literackim”, jeśli chodzi o kronikarską rejestrację emigracyjnego życia kulturalnego w najszerszych jego odsłonach. Niewątpliwie „Ekspresje” są odzwierciedleniem współczesnej literatury polskiej powstałej na emigracji, gdzie dominuje topika nomadyczna, peregrynacji, obcości, egzystencjalnego żeglowania, osamotnienia.

Zażenowanie czytelnika budzi jednak sposób prowadzenia w piśmie polemik polityczno-etycznych. Osobiste animozje, jakimi kieruje się redaktor naczelna i jej współpracownicy wobec przedstawicieli ZPPnO oraz sposób ich artykułowania są nie do przyjęcia w piśmie, które chce reprezentować ogół polskiego życia społeczno-kulturalnego na emigracji. Przykładem takiego zacietrzewienia może być m.in. *Komentarz redaktora do „Wyjaśnienia” Katarzyny Bzowskiej*, gdzie zarzuca się ZPPnO „donosicielstwo, zakłamanie, czepialstwo, szantaż, intryganctwo, indoktrynację; wykluczanie, publiczne sekowanie, usuwanie «Ekspresji» z witryn”¹²⁹. Byłej redaktor naczelnej „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” zarzucono także przywłaszczenie przez nią autorstwa *Bibliografii zawartości „Pamiętnika Literackiego”* numerów I–XL¹³⁰. A. Siomkajło stwierdziła wprost, że

Zarząd i redakcja „Pamiętnika Literackiego” ZPPnO kochają strojenie się w cudze piórka, [...] sprzyja hasaniu różnych harcówników. [...] Zaciąg p. Bzowskiej do ZPPnO, do zarządu i pracy redakcyjnej, w tym samym czasie, kiedy za domaganie się od R. Wasiak podjęcia lustracji i ustąpienia jej z tegoż zarządu „wykluczano” mnie ze Związku (od którego zresztą bez poczucia utraty czegokolwiek zamierzałam wkrótce się uwolnić),

¹²⁹ *Komentarz redaktora do „Wyjaśnienia” Katarzyny Bzowskiej*, „Ekspresje” 2013, nr 3, s. 347.

¹³⁰ Bibliografia ta znajduje się w „Pamiętniku Literackim” 2010, t. 40.

pozwalał przewidywać, że z p. Bzowskiej będzie Związek miał sprawne narzędzie nie tylko do pogrubiania „opasłej kreski”¹³¹.

Drugą bulwersującą kwestią części polskiego Londynu, a opisywaną w charakterystycznej dla redakcji „Ekspresji” narracji teorii spiskowych, jest dyskusja na temat likwidacji Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii. Biorąc w obronę swojego głównego sponsora czyli SPK, Czesław Maryszczak oponentów nazywając „malkontencką mniejszością, powszechnie zwaną grupą samozwańców i rebeliantów”¹³², uzurpatorami „uprawiającymi taktykę mylenia”¹³³, napisał:

Wywrotową robotę kontynuuje rozesłany do wielu urzędów w Polsce i w polskim Londynie, w złagodzonej formie podany do prasy list Wiktora Moszczyńskiego pt. *Rozmawiajmy* („Dziennik Polski” 11 października 2013, nr 201). Podżegając, rozbijając organizację — prowadząc na naszym terenie dywersyjną robotę, agresor zabiega teraz o *modus vivendi* — o kompromis, który ostatecznie pozwoliłby mu bezprawnie przechwycić majątek Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii¹³⁴.

Zarzucał im łamanie prawa (podrabianie podpisów), wszczęcie oszczerczej kampanii roszczącej sobie nieuzasadnione pretensje do władzy i majątku, którego jedynym prawowitym właścicielem było SPK WB:

Uzurpatorzy nadal kierują się wyłącznie podstępem, przemocą i zaborczymi planami, wciąż od nowa wzniciając zamieszanie. Niezrównoważone postępowanie niełojalnych byłych członków SPK WB wobec Zarządu Głównego wystarczająco wyjaśnia ich zgubne wobec Stowarzyszenia i Fundacji SPK WB zamiary¹³⁵.

Są jednak ludzie, którym taka narracja nie przeszkadza i z entuzjazmem przyjęli nowe pismo literacko-społeczne z Londynu. Czytelnik z Warszawy w liście do redakcji napisał, że życzy jej, by „Ekspresje” „zapełniły pustkę po zlikwidowanych «Zeszytach Historycznych» i «Kulturze»”¹³⁶. Inny czytelnik, również z Warszawy napisał, że

Różnorodność i wysoki poziom publikowanych tekstów zwiastuje pojawienie się czasopisma, które zajmie ważną pozycję w polskim środowisku kulturalnym za granicą,

¹³¹ *Komentarz redaktora...*, s. 348–349.

¹³² Cz. Maryszczak, *Metodyczna wywrotowość wobec SPK WB*, „Ekspresje” 2014, t. 4, s. 328.

¹³³ Tamże, s. 329.

¹³⁴ Tamże, s. 326–327.

¹³⁵ Tamże, s. 332.

¹³⁶ *Głosy-opinie*, „Ekspresje” 2012, nr 2, s. 211.

ale także w kraju. Z satysfakcją odnotowuję też obecność w „Ekspresjach” tematyki historycznej, upamiętniającej patriotyczną tradycję¹³⁷.

Zadowolony emigrant z Teksasu w USA napisał:

Z wielką przyjemnością przeczytałam EKSPRESJE. Co za różnorodność Tematów! [...] pamiętam np. bdb prof. Wojciecha Ligęzy o poezji Taborskiego, Elżbiety Lewandowskiej o Irenie Słowińskiej i „Orbisie”, Pawła Spodenkiewicza o prof. Tadeuszu Wyrwie. Z ciekawością przeczytałam tekst Bożeny Trabulsje o chrześcijańskich miejscach w Egipcie. Może Autorka pociągnie ten temat i pokaże współczesną jakże trudną sytuację chrześcijan w Egipcie? Wzruszający tekst o dziadkach Dany Parys-White *Dwa końce*. Niezwykły reportaż *Z pamiętnika squattera* — zupełnie mnie zaskoczył. Całość doskonale zredagowana¹³⁸.

Czas pokaże, czy rocznik przetrwa i czy znajdą się kontynuatorzy pomysłu dr Aliny Siomkajło.

Bibliografia

Czasopisma

„Ekspresje. Rocznik Literacko-Społeczny Stowarzyszenia Pisarzy Polskich za Granicą”: lata 2010–2015

Wydawnictwa zwarte

Biskup Józef Gawlina w Związku Sowieckim, edycja dokumentów i wprowadzenie J. Myszor, Warszawa 2013.

Chwastyk-Kowalczyk J., *Książka, która otworzyła puszkę Pandory w polskim Londynie w XXI wieku*, [w:] *O etosie książki*, pod red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 528–539.

Danilewicz-Zielińska M., *Szkice o literaturze emigracyjnej*, Paryż 1978.

Garliński J., *Pół wieku Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, [w:] *Mobilizacja uchodźstwa do walki politycznej 1945–1990*, pod red. L. Kliszewicza, Londyn 1995, s. 225–231.

Honorowa Księga Nauki Polskiej. Współcześni uczeni polskiego pochodzenia za granicą, Warszawa 2001.

Radzik T., *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin 1991.

Wasiak-Taylor R., *Dzieje nagrody literackiej Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie 1951–2011*, Londyn 2011.

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ Tamże.

Inne

Wywiad przeprowadzony przez J. Chwastyk-Kowalczyk z dr Aliną Siomkajło w Londynie
8 kwietnia 2012 r.

Źródła internetowe

<http://www.sppzg.com/> (dostęp: 30.04.2017).

http://www.sppzg.com/?page_id=13 (dostęp: 25.03.2017).

<http://www.zppno.org/historia-zppno/> (dostęp: 30.04.2017).

<http://mab.budzynowski.info/> (dostęp: 30.04.2017).